

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻՒՄ

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԲԱՂԱՔԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻՒՄ ԸՆԴԵՐԹ 2 ՅԱՆՎԱՐ 1862

ԹԻՒՆ 676

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՌՆԻՒՄ, 2 ՅԱՆՎԱՐ

Հռոմի գործող վրայը տակաւին որոշում մի չեղաւ ի փարիզ. Նաբոլէոն կայսեր գիտաւորութիւնները անթափանցիկ կերպին մինչեւ ցայսօր, ե կառավարութեան անգամայն խորհրդապահութիւնը պատճառ կուտայ քաղաքացիական ծանց զանազան ենթադրութիւններ ընելու այս խնդրոյն վրայը :

Կյոն զօրապետը փարիզ կը գտնուի այժմ և Նաբոլէոն կրորդ ձերբակալուի անգամ անուանեց զինքը, որպէս զի Հռոմէն ետ կանչուիլը կայսերական դժգոհութեան արդարեւ մի չերեւի : Կը հաստատեն թէ Սոնթապէլլո զօրապետը Հռոմի գաղղիացի զօրաց հրամանատար անուանեցաւ փոխանակ Կյոն զօրապետին :

Իտալիոյ կուսակիցները կրեն թէ Վալալէթ մարքէզը շուտով պիտի վերադառնայ ի Հռոմ իւր գեղականական պաշտօնը վարելու : Իսկ ընդհակառակն պապական կառավարութեան կողմնակիցները պիտի չերթայ կրեն : Վերջապէս երկու կողմանց զուգահեռներն ալ կարծիք են, և գեւ որոշում բան մի չկայ :

Փարիզի պաշտօնական օրագիրը Սոնթապէլլո անուն հրատարակեց թէ Հռոմի գաղղիացի զօրապետը նոր կազմաւորութեան ներքեւ պիտի մտնէ : Եւր կարգադրութիւն ըստառը կերելի թէ ուրիշ բան չէ, կրնէ Նիտէրմանտան Պէլժ օրագիրը, բայց միայն 5000 հոգիի իջեցնել յիշեալ զօրաց թիւը :

Վերթոր-Ամանուէլ թագաւորը միտքը դրած էն աւելիքի ժամանակ մնաց ի Նաբոլէ, և փութացաւ Վուրմո երթալու : Ուր հասնելէն անմիջապէս ետքը հրաման տուաւ որ քննութիւն և հարցուփորձ ըլլայ Սոմարտիայի Պրէշաքաղաքին մէջ մօտերս երեւան ելած երգմանկցու :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԸՕ. (1)

Սեպտեմբեր ամիսն էր՝ որուն մէջ ամենայն այգեաց խողովք քաղելով ժամանակն է, և վերջին օրերն լինելով ամայն, ճառքաղն էր այգեստաններէ. ուստի մինչ արեւն իւր մտից հորիզոնին վրայ իւր վերջին և կարմրացեալ լոյսն կը շողար, իմայդւոյ գործերիցն հանդիստ առնելով իմ տունս մտայ, և անտեղն մէկ արժանաւոր բարեկամս ձեռքուն տեսայ Արշալոյս Արարաւանին 650 թիւ թերթը, և ըստ որում շատ անորձակ ունիմ լրագիր կարդալոյ՝ առայ այն թերթն բարեկամս ձեռքէն, և յառաջ բանասիրականին նայեցայ, տեսնեմ թէ ինչ ազգային յօդուած ունէր գրուած, տեսայ մէկ յօդուած որուն մակագրութիւնն էր այս :

ԱՌ. ՀԱՅՍ ՏԵՍՈՒՔ

Ուրախութիւն տուաւ ինձի այն մակագրութիւնն և սկսայ մտաբերութեամբ կարգաւ գրուածքն : Բան չը հասկըցայ, զի խորունկ էր գրուածն, այլ խեղիս գաղափարներն նկատելով՝ ազգին օգտակար բան մը չըսեպեցի զանիկայ : Գիշերն իւր մթութեան քողը տարածեց երկրի վերայ և վաստակեալ անգամներն սկիզբն առին հանգստանալոյ : Սեղանն պատրաստ

(1) Այս յօդուածը Զուրաբեկ յաղարկեցաւ մեզ ի քրատարակութիւն :

թեանը վրայը, որուն նպատակն էր Վիրտի վրայ յարձակում ընել, որ ինչպէս յայտնի է, Վաստիոյ իշխանութեան ներքեւ կը գտնուի :

Իտալիոյ բոլոր բարեկամները ցաւեցան այս կանխահայտարարութեան խորհրդոյն և առաջարկութեանը վերայ : քանզի կրնար վտանգի մէջ ձգել իտալական թերակղզւոյն անկախութիւնը, ըստ որում Վաստիոյ պատրաստ է բազմաթիւ զօրքով, և իրաւացի պատճառ մի ունենալով իւր ձեռքը, կրնար յաջողութեամբ և յաղթութեամբ քաղել Սոմարտիայի վրայ : Իտալիոյ կառավարութիւնը բարեբաղդու թեամբ, ըստ ժամանակին իմացաւ այս յանդուգն առաջարկութիւնը : որուն գլխաւորները ձեռք ձգելով, միտքը դրած է պատժել զանոնք ըստ օրինաց :

Ինչպէս պարզ է հասած լուրերը կը ծանուցանեն թէ օգոստոսի 10-ը իւր սովորական մարգարիութեամբ բարեհաճք է յատուկ Սահմանագրութիւն մի շնորհելու Սոմարտիայի թագաւորութեանը :

Բայց յայտնէ, կը հաստատեն թէ բարձրագոյն կայսերազուն Կոստանդինոս Սեմ-Վուքը կայսերական հրովարտակաւ, փոխաբայ անուանեցաւ Սոմարտիայի թագաւորութեանը և Վիլլորբուրի մարքէզը առաջին պաշտօնեայ կարգեցաւ Կորին բարձրութեան կառավարութեանը :

Հունգարիայի գործերը մի և նոյն անորոշ և ցաւալի վիճակի մէջ կը գտնուին : Սակայն, ըստ որում մօտերս ազատասիրական ընդհանուր շարժում մի կը տեսնուի Վիենայի մէջ և ըստ որում կրնուի թէ Վաստիոյ կայսեր եղբայր Սաքսի միլիանոս արշիդուքսը կառավարութեան գլուխը պիտի առնի, ուստի կարելի է որ Հունգարիայի վտանգաւոր շփոթութիւնները կարգադրութեան շուղի մը մէջ մտնեն :

Յայտնի է որ Հունգարիան 300 տարիի չափ

էր մեր առջև, վասն որոյ հայ ուսեղ պարապեցաք, այլ մտքս երեւակայութիւնն տակաւին «Տեսիլք» իմաստից վերայ գաղափարութիւն կանէին : Երեկոյեան երկու ժամը անցաւ, և ան օրը շատ յոգնած ըլլալով այդոյ գործող մէջ՝ աչքերս փակուեցան, և քունը փութացաւ գիւրութիւն տալ վաստակոյս :

Թեպէտ ինձի քնոյ մէջ կը կարծէի, այլ «Երազն» որն որ երեւակայութեան խորունկ մտածմանց ծընունդը կարելի է ասել, ինձի այնպէս կերեցընէր, թէ մէկ լայնատարած անապատում զուարճալի անտառի մը մէջ եմ, որուն առաջին կար մի փառաւոր վանք : Գաւառանին էր երեկոյանայ ատենները, և շատ թռչունք զաւրկանտառի ծառոց վերայ իւրեանց վերջին ճողուղիներն դադարեցընելով հանգչեցան, և մէկ արծիւ բարձր ծառի մը վերայ բուռն ունելով՝ հոն դադար առաւ : և գէպի վանքը սրտես աչքով կը նայէր, կարծես թէ լռեցելով իւր անտառն զործողութեանցը : Երբի ժամանակը երբեմն կը հաւաքուին սև սև ամպեր՝ որք երկրի հորիզոնի պայծառ լոյսը ծածկելով ահագողի պատճառ կը լան, և երբեմն սաստիկ գոռմունք և կայծակի նետերն կուռնեան, իսկ երբեմն խոշոր կարկուսներ կը թափեն : Կարծես թէ այն ամպերի նման թանձր ամպեր վանքին հորիզոնի վերայ տարածուած կային : Վանքի մէջէն ահագողի ձայներ կը լսուէին, այն թէ մեր հորիզոնը ամպերով պատած, և թէ կարկուտ թափի ինչ զգալիութիւններ մեզի չհասնէին, վասն որոյ խորհուրդ մը կանէին վանքէն հեռու կենալոյ, և ուրիշ արագով օթեան մը ճարելոյ : Այլ այն

կայ որ իւր ազատ կամօքը Վաստիոյ տերութեանը անձնատուր եղած է : Բանդի շատ տկար ըլլալով՝ չէր կրնար իւր թշնամեացը դէմ դնել, վասն որոյ իւր դրացի տերութեան վեհապետական պաշտպանութիւնը ընդունեցաւ : Այն ժամանակէ ի վեր այս երկու տերութեանց մէջ երկպառակութիւններ և ծանր տարաձայնութիւններ անպակաս եղան, յորոց պատեւրազմներ և ասպատմութիւններ ծագեցան : Վին մարդ կը իշէ տակաւին 1848ին նպատահած վերջին ասպատմութիւնը և արինահեղ կռիւները, որ տեղի ունեցան Վաստիոյ և Հունգարիայի թագաւորութեան մէջ :

Կատարեալ հաշտութիւնը ուրիշ կերպիւ չկրնար հաստատուիլ այս երկու տերութեանց մէջ, կրնէ քաղաքացիական երեւելի անձ մի, բայց միայն ազատասիրական հիմնադրութիւններով և հաստատուն պոհելով Հունգարիայի ազգային սահմանադրութիւնը : Վաստիոյ կայսրը տակաւին Հունգարիայի թագաւոր օժեպլ չէ, թող ներկայանայ ուրեմն իւր ժողովրդեան, թող ըստ օրինաց, երբեմն չճշդիւ ի գործ դնելու Հունգարիայի սահմանադրութիւնը, թող իբրեւ հաւատարիմ հպատակ նկատէ զհունգարացիները և ակամջ զխախտ այն խորհրդականաց՝ որոնք գուցէ կը լորդորեն զՍորին վեհապետութիւնը որ իբրեւ պատմոյ արժանի գերիներ ներկայանալով : Եւ եթէ Պրիմիշկինո Յովսէփ կայսրը այս ընթացքը բռնելու ըլլայ, տարակոյս չկայ թէ 1848ին արինահեղ պատերազմը պիտի շնորհուի : Այս օրինակով խօսքերն են, որ Վաստիոյ կայսեր ներքին խորհրդականներն մէկն է : Այս քաղաքացիական երեւելի ասպետը Վաստիոյ Հունգարիոյ գործող վերնագրով գիրք մը հրատարակեց մօտերս : որ մեծ ազդեցութիւն պատճառեց կենցաղագէտ անձանց վերայ, և որուն մէջէն այս քանի մը հիմնաւոր ելուաւ :

Խորհուրդին՝ վանքի միջին ամեն եղողներն համաձայն չըլլալով խոռվութեանց ձայները շատացան : Անտառի վերջին ծայրէն լուսաւոր մարդ մը երեւաց, որուն մարմնոյ վերայ շատ չարաբանաց սպիք (լաքէ) կերակային, որն որ հանդարտ քայլերով գէպ ի վանքը երթալով ինքն իրեն հետ կը խօսար այսպէս : «Ես տասնութ տարի ամէն դառն չարաբանքի համբերելով իմ արինան անխնայ թափեցի, մինչև կարող եղայ այդ վանքը շինելու : Իսկ այժմեան ժամանակիս եղող վանքի պահպաններն՝ փոքր ամպերէ ահագողի մէջ լինելով կուգեն քակտել իմ շինածս սուրբ Տաճարն, որն որ հազար հինգ հարիւր տարուանէ յաւելի է՝ իւր հոգեւոր փառաւորութիւնն չէ կորսնցուցած : Այս խօսքերն ասելով անցնելով անտեղէն ուր որ ես կայի, վասն որոյ ես փութացայ հաստ ծառի շուքին տակը պահուիլ : Վերջապէս վանքը հասաւ, և հոն խոռվութեանց ձայներն դադարեցան : այլ ան լուսաւոր մարդոց խրատական խօսքերն լսելի կը լսուին : Կասէր : «Ինչ խորհուրդ ձեր մտաց վերայ յախապաշարմունք ձգելով՝ ձեզի շփոթած է, զի կամք ունիք իմ սուրբ Տաճարս բայ լքանելոյ, և անձանքս ստեղծեց և մեհակաձէ լուսնի շուքին տակը մտանելոյ՝ հեռուտեա չըլլալով, թէ երբ արեւն իւր արեւելեան կողմէն գլուխը բարձրացընէ՝ լուսնի և աստեղաց նշանը անգամ չեն երեւնալ : Իմ օրդիքս (կասէր), եթէ թանձր ամպոց պաշարին վանքի հորիզոնի վերայ՝ տա խորհուրդներն ձեր սրտին մէջ ծնունդ առնելոյ պատճառ եղու, ձեզի շինակ կասեմ, մի

գրութեան արժանի տողերը հարկ համարեցինք մեր ընթերցողաց աչացը առջև դնել:

Կըհաստատեն թէ Բորթուկալի Տոմ Լուի Թագաւորը պիտի ամուսնանայ Սափորայի Բիա իշխանուհւոյն հետ, որ Վիքթոր-Լամանուէ Լ Թագաւորին գուստրն է:

ԱՅՊԵՅԻՆ

Հալէպէն պատուաւոր անձ մի՝ Սայիս 20 ամ տաթուով հետեւեալ ազգային լուրերը կուտայ մեզ, որ գժբազդաբար ցաւալի են:

«Արեւմտեան Կոստանդնուպոլսոյ ազգային հոգևոր և աշխարհական վարչութիւնը՝ Սոյ միաբան Եղեւսիացի Զատիկոս եպիսկոպոսը Հալէպի առաջնորդ կարգեր է և արքունի հրովարտակաւ պիտի զայ եղեր իւր պաշտօնը վարելու:

«Ես լուրը մեծ ցաւ պատճառեց քաղաքիս ողջաւոր Հայ ժողովրդեան, որ վերջին աստիճան զոգուած ըլլալով Սոյ միաբան առաջնորդաց անկարգ ընթացքէն, շատ անգամ դրած են ի պատրիարքարան և աղերսանք խնդրած են որ, ի սէր Ըստուծոյ, Սիս ձեռնադրուած առաջնորդ չյուզարկեն իրենց:

«Եթէ յիշեալ եպիսկոպոսը Հալէպ գալու ըլլայ, տարակոյս չունիմք թէ ազգային խռովութիւնները և անկարգութիւնները պիտի նորոգուին»:

«Պարսկաստանէն դադարեալ Հայոցմէ, Պարսկեան ազնիւ գերդաստանին վերաբերեալ պարոն Զատիկոս Զանը՝ ատենով վաճառականութեամբ պահել տուութեան մէջ գտնուելով, չէ կրցեր իւր Զարուծիւն որդւոյն բարոյական կրթութեանը վերայ հոգ տանիլ, անոր համար անառակ երիտասարդ մի եղած էր և կը վախճէր ոչ միայն իւր հօրը բաղմունքով և անոր հետ յայտնաբերելու և համարուելու կը կորսնցնէր, և այս պատճառաւ հօրը երեսէն իրաւով իւրեքուկոյն շնորհիւ նորէն առեւտրական գործոց մէջ կը մտնէ: Բայց ինչ շահ, որ քիչ ատենէն իւր սովորական շուկայութեամբը ամեն բան ծախելով, վերջապէս 12 տարի յառաջ մեծագումար պարտուց ներքե կը մնայ և կը սնանկանայ: Իւր պարտաւեհանց ձեռքէն ազատելու իրաւացի պատճառ մը չունենալով՝ կը փախչի և ժամանակէ մը ետեւ սիւննաւիկութեամբ վարդապետ կը ձեռնադրուի: Եւ այս ալ հերիք չհամարելով, Սոյ Լիթով կը իջնայ միամիտ Սրբազանը կը խաբէ ու նուիրակութեան կոնգրակ մը կ'առնու ձեռքէն՝ Լիթովոյն ողորմութիւն ժողովելու պարտականաւ: Բայց յայտնաւ արծաթապար աջմի շինելու համար ու Լուսաւորչին աջն է ըստ իմանք, զի եթէ կարկուտ թափելոյ ըլլայ և եթէ կայծակներէն որսաւորեն հանէ, փաս մը չի կրնալ տալաւ տաճարին՝ որուն ձեւակերպողն շատ ամենազօր ձեռք մը եղաւ: Վասն որոյ ապահով կեցեք ձեր վիճակումը, սիրտերնիդ հանգարաւ պահեցեք, և ջանք ըրէք՝ երկրպագութեան բաժանմունք չունենալ: Վասն զի ազգի պատմութիւնն շատ տեղ ցոյց կուտայ՝ թէ երբ ազգի խռովութեամբ կ'ամ հակառակ խորհուրդներով բաժնուեցան՝ մեծամեծ փասներ կը ելնեն, իսկ երբ միաբան և միասիրտ եղան՝ շատ հզօր թշնամիք նոյա զօրութեանց դէմ չը կրցան բան մի ընել: Զեղի այս է իմ վերջին խօսքերը զի միաբան ըլլաք, խորհուրդներնիդ հեռատես ունենաք, փոքր բաներէ վախ չըկրէք, և ազգին օգուտը լաւ կը լինէ: Վերջապէս իմ տունս քակելոյ մտածմունքից յետքաշուելք, և բնականը բան զտեղափոխական աւելի լաւ համարելով երջանիկ մնաք: Իսկ թէ ձեր նախապաշարմունքը ձեզի առաջնորդելով՝ գործով կանէք, որն որ մտքով կը խորհէք, դուք պարտական կը մնաք ազգին փասուցն և արեանցն որք զուր պատճառի մը համար Ազգին գլուխը կը հասնեն»:

«Յետ աս բանիցն ամեն ձայները գագարեցան, և ամպերն քաշուեցան վաղի Տրիպոլիէն՝ առանց մի փաս տալոյ, և ես գիշերային ցուրտը զգալով կամեցայ անտառին մէջ տեղ մը փնտռելոյ հանգստանալոյ համար, յանկարծ արթննայ, և իմացայ թէ երազէին տեսածներս:

Ի Զուլա, 10 փետրուարի 1862:

սեւով՝ կիսնայ խեղճ ու ռաբի ժողովրդեան մէջ, և կը սկսի Վանէն մինչև Հալէպ մէկքանի անգամ երթալ գալ, և այս երթևեկութիւնը պիտի շարունակէր եթէ Պաղատաւ գերապետի առաջնորդին շնորհիւ զոգուած չըլլար նոյն մայրաքաղաքէն: Ուսկից շունչը աստ ի Հալէպ առաւ: Եւ կիսանամք թէ 300 հազար զուրուշէն աւելի է եղեր հաւաքածը: Բայց զարմանալին այն է որ, 4-5 ասրէն ի վեր Սոյ Լիթովն զրկուած նուիրակ մի, այսօր ամբողջ տարի մըն է որ Հալէպու մէջ կը գտնուի, վայրագար դրամ կը մսխէ ու համազդի աղջկան մը կը սիրահարի, և դեռ Սոյ Սրբազանը հետաքրքիր ըլլալու հոգ չտանի: Բայց Հալէպու Հայոց մեծ արդոյ Ազգապետը այս զայնակութեանը չի կրնալ համբերել, ինքնիքմէ տեղական կառավարութեանը կը դիմէ և հաշիւ կը պահանջէ այս վարդապետ կոչումը անձէն: Ասիկա Պարսից հպատակ ըլլալու հաստատելէ ետեւ, խոյս կուտայ և կը իջնայ բողոքական կը ըլլայ: Երբ մեր բարեպաշտ Ազգապետը իւր ձեռնադրութեան հետեւեալը կը տեսնէ, անիմաստ և իմացունէ Սոյ Սրբազանին: Սրբազանն ևս կը փութայ գրելու Հալէպի կուսակալին խնդրելով՝ որ յառաջմանէ պարոն Զարուծիւն, քիչ մը ետքը Վերջ վարդապետ և հիմալի Զարուծիւն եղալը նոր փեսայի Լիթով յուզարկէ պաշտօնական պահպանութիւն:

«Մեր ազգապետը այս նամակը կուսակալին մատուցանելով երբ որ անոր գործադրութիւնը կը խնդրէր, Նորին վսեմութիւնը այսպէս պատասխանեց. «Զմե կրնար յարգել այնպիսի անխոհմտ անձի մը նամակը, որ այս սրիկային Պարսից հպատակ ըլլալու և շատ մարդոց դրամը հաղորդակ անառակութեամբ վատնող մը ըլլալը զիտնալէ ետեւ՝ վարդապետ ըրեր է և իբրեւ տարիներով իւր հաւատարմութիւնը հաստատող միաբան մը, նուիրակութեան յուզարկած է: Կարծեալ իւր նամակը յարգելու չըլլալով խնդրածը ի գործ դնեմ ըսեմնէ ալ, կարողութիւն չունիմ ընելու: Վասն զի Պարսից հպատակ է և գաղափարս սիւ է նէ, թող ինք զայ, գառ վարէ հետս, կըսէ, և ըսածն ալ օրինաւոր է»:

«Կուսակալին այս յանդիմանական պատասխանը՝ մեր Ազգապետը իսկոյն իմացուց Սոյ Սրբազանին, յորդորելով զինքը որ աշխատի Բարձրագոյն Գահէն հրամանագիր մի հանել տալու: և այս կը ըսուի գուցէ կարելի ըլլայ Լիթովոյն համար ժողովուած դրամը (որ ինչպէս վերը ըսինք 300 հազարէն աւելի կը կարծուի) Զարուծիւն եղբորը ձեռքէն կորուզի:

Կոստանդնուպոլսոյ ազգային գործոց վիճակին վրայոք՝ (Երբեք) հեռաւոր ընթերցողաց փորձ:

Լուսնային Լաւրա-Լիւնս Դանս Երկրէն:

Անգղիական լրագրութեան մը հրատարակածին նոյն լուրը՝ Մեծին Բրիտանիոյ մէջ խիստ շատ մարդիկ մէկ մի լին Վրանքի հարստութիւնն ունին: Կան նաեւ շատ երեւելի անձինք, որոց տարեկան եկամուտը 2, 3, 5 և մինչև 7 միլիոն ֆրանքի կը հասնի: Յաւրարմէն քաղաքը բոլորն ալ մասնատու անձի մը տաքստած է: Քիչիկէն միջին երկիրը 28 հազարամէթր կը լրացնուի ռանի արաքեան ճանապարհին վերայ: Պրիտիլիէնի մարքէզը բնաւ օր մը կ'ընայ ճանապարհորդութիւն ընել առանց իւր երկիրին ընդ գոլու ոտը կոխելու: և իւր զգեստին մինչև ի ծովն 140 հազարամէթր է: Անտրիլիտի գուբը իւր անուամբ կը կոչուի իմաստը այսինքն Անտրիլիտի բոլոր կոնտիներէն իմաստը միայնակ է: Լոնտոնի մէջ քանի մը հազար տուն Պրիտիլիէնի գրքին կը վերաբերի, և Ուէսթ միմարի մարքէզը, որուն եկամուտը օրը 25 հազար ֆրանք կը հաշուեն, այսինքն տարին 9 միլիոն 125,000 ֆրանք, միմարի տէրն է Ուէսթ-Լոնտոնը: Հարուստ երկիրն: Այս տաքստներն մեծութեամբ վրայոք գաղափար մը ունենալու համար, Փորթիլի բնակիչ մը կընայ երեւակայիլ զինքը՝ տէր Այն-Փիլիսի տրուարձանին, Բիւտըլ Բէ Կուտա՝ փողոցին, և Դանկ Լիւիզէ գաղափար մէկ մասին: Ի մէջ շատ ընդարձակ ժառանգութեան տաքստածոց խրոյց, Տիւնիզիոյ գաղափար միայն ճիշդ պիտի կոչուի: Ուէսթի մէջ 96,000 արտավար (արք) (1) երկիր տէրն: Ուէսթի մէջ 40,000 արտավար տեղւոյնի կուսակալի չորս կողմը և 500 հազար արտավար Կորստի զգեստին չորս կողմը:

(1) Միկ արքը՝ արտավար 500 քառակուսի մէթր է:

Ինչ գաղափար մի տալու համար, արժան համարեցինք հետեւեալ ազգային պաշտօնական յայտարարութիւնը, և անոր դէմ առանց յայտնի ստորագրութեան, հրատարակեալ բողոքը լրագրի միջոցաւ ի լոյս ընծայել:

Ազգային պաշտօնական յայտարարութիւն:

Ազգային Խորհուրդը իմանալով որ՝ այս տարի ալ մեր ազգայինը Հիւնքեար-Խիւլիսի կամուրջի տեղ մը հին սահմանադրութեան տարեգրքի տօնը պիտի կատարեն, ուստի Ժողովը մտածելով որ գագրուած սահմանադրութեան մը տարեգրքի տօնը կատարելու անխորհուրդ գործ մըն է, նա ևս զիտնալով որ տէրութեան կամայը հակառակ է այն պիտի խուսն բաղմունքին Ժողովրդեան առանց հրամանի Բ. Գրան ինչև իցէ բանի մը համար ժողովելու, վասն որոյ Ժողովը հիմակուրէն կը գուշացնէ զհասարակութիւնը սոյն յայտարարութեամբ, որ չըլլայ թէ անխորհրդաբար և անխոհմտաբար նոյն տարեգրքի տօնախմբութեանը համար ժողովելին բնաւ անգամ, որով Ազգային Վարչութեան տնօրինութեանը հակառակ գործած կը ըլլան, և հետեւաբար տէրութեան հրամանին դէմ մեղանշած կը ըլլան, վասն զի Ազգային Վարչութիւնը զհարձրագոյն Գահը կը ներկայացունէ Ազգին առջև, և իրեն հրամաններն ալ հարկաւ Տէրութեան կանոնաց համեմատ են միշտ, վասն որոյ Խորհուրդը կը իրեն իր պատուէրն ու հրամանը, որ հասարակութիւնը զոգուշայ նոյն տարեգրքի տօնը կատարելու համար տեղ մը ժողովելէ. վասն զի այդպիսի փորձ փորձողը իբր անհնազանդ կը դատարարուի:

Ի Կ. Պոլիս, 19 Մայիս 1862

Ի պատրիարքարանի Հայոց:

ԲԱՐՈՒՆԱԿ

Արեւապետ Խորհուրդ:

Բողոք առ Առաքմանեայ վարչութիւնն:

Զի Մայիս 19 թուականով հրատարակած պաշտօնական յայտարարութեանը վրայ՝ ներկեց իմ կողմէն կու գիտողութիւնը ընել, որ «Ազգային Սահմանադրութիւնը» հին և գաղափար» կոչած էր, և անիկ հետեւեցած էր որ «անոր տարեգրքի տօնը կատարելու ալ անխորհուրդ գործ մը կը ըլլայ»:

Արեւմտեան Ազգը՝ բուն Սահմանադրութիւնն իր իրաւանքը ու պարտեացը բովանդակութիւնը կը հասկնայ, որ է հիմնական սկզբունք բաւածը, և որ ապահովուէն Բ. Գրան կողմէն ալ մինչև յայսօր չորս հուած զանազան արտօնութեանք, զորս և Ազգը անխորհուրդ գործ էր, ուստի և ոչ հին և ոչ գաղափար կը նախ ըլլալ անոր, և հետեւապէս տարեգրքին կը ձանձնայ անոնց բովանդակութեան և հրատարակութեան օրը:

Ազգը քննելի և փորձելի գիտէ իր Սահմանադրութեան գործադրութեանը կերպերուն վերաբերեալ յօդուածները միայն, և ոչ հիմնական սկզբունքը: ուստի և անոր ամեն մէկ քննութեանը առթիւ՝ անոր հրատարակութեան տարեգրքի օրն ալ չի կրնար փոփոխել:

Ազգը Բ. Գրան կողմէն յանձնառուութիւնն պաշտօնը գիտէ որ տէրութեան կողմէն քննութեան մը համար, միայն իր Սահմանադրութեանը վրայ, թէ արդեօք տէրութեան ձանձնած իրաւանքը և չորս հուած արտօնութեանքը համեմատ են մի, որուն իրաւունք ունի իրեն վիճակուտ, և ոչ զանկից ջնջելով տեղը նորը դնելու համար, որուն չունի իշխանութիւն և ոչ որ:

Վերջապէս ազգը գիտէ և կը ինքնիքմէ ձեզի իր Սահմանադրութեան կնիքը թէ՛ «Սահմանադրութեան վերաքննութիւնը ազգին համար անընդունելի է, երբ հիմնական սկզբունք» որով ապահովուէն ազգին իրաւունքներն իրաւունք՝ որոյ վրայ ազգն անգամ չունի իշխանութիւն տնօրինութեան, զի միանգամայն պարտուէն» (Սահմ. 304. 150):

Եթէ գիտէ և ձանձնած էր զուր ձեռն կամ զուրուշէն ձեռնահատութիւն մը որ կրնայ ազգին ձանձնած և տէրութեան ապահովուցեցած իրաւունքներին մաս մը յափշտակել անոր Սահմանադրութեան և ձանձնած պարտաւորը բարելւ անոր գլխուն, որ յառաջ ձանձնեցէր ազգին. ուստի համար անհուշաւ անհրաժեշտ կը լինէ զՍահմանադրութիւնը հին և գաղափար և որուն համար ապարի անոր տօնախմբութիւնը կատարելու անխորհուրդ գործ կը համարուի:

Այս պայման ազգը անկապուտ ու ապահովուէն գիտէ իր Սահմանադրութիւնը, ուստի և խորհրդաւոր անոր հրատարակութեան օրը տեսնել, թէ և գործադրութիւնը

առժամանակայ զաղարկաւ, զի աղահալ է անոր սկզբնայն ու տրամադրութեանց անայլայլելիութեանը, ան սկզբանցը կըստմը, զորս անգամ մը ազգը անջնջելի կերպով զրոյնած է իր սրտին վրայ և որուն մէկ գլխին անհրաժեշտ կարելի մէկուն քեթիկ, առանց ազգին սիրտը վերադարձուլ:

Իսկ այնպիսի խառն բաղնիքին առանց հրամանի Բ. Գրան ինչ և ինչ բանի մը համար որ և է սեղմը ժողովրդը՝ ահա թե ան կամայ զէմ ըլլալը որ գիտէք և կը գիտցնէք, բարեհաճեցէք որ առաջ նայն որը տեսչութեան հակադրութեան խնդրէ. ինչպէս կը խնդրուի և անբու թիւնը կընէ մինչև հիմա այսպիսի տօներուն առթիւ. վառողի մեղի անհատաւոր կը թուի որ կատարութեանը զրկէ ընտանիները այսպիսի անմեղ վայելքէ մը. որն որ հաւ օտարները անգամ կը վայելն այսօրուան օրս ամէնայն աղաւաթեմք:

Կ. Պոլիս, 22 Մայիս 1862:

Ինչո՞ք իրաւունք ունի Հայեր:

Ա. Ի. Ա. Յ. Ր. Ա. Ն. Կ. Ա.

Կատարելագործիսն ի հինգ արարուածս

Ի Թ. Ե. Ռ. Ո. Ս. Ի. Ա.

Ի տղարանի Խալիպեան ուսումնարանին Հայոց

1862

Այս ազգագրութեան կատարելութեան հեղինակն է արժանապատիւ տէր Խորեն վարդապետ Գալֆայեան, որ իր զբաղմունքին զանազան երկարութեամբ արդէն իրաւունք ստացած է ազգին երախտագիտութեանը վերայ: Եւ տարածքայ չափով թէ Հայոց ողջամիտ մասը կրկին ճարհակալութեամբ և սիրով պիտի ընդունի յիշեալ հեղինակին այս նոր երկարութեան ևս. որուն նշանակալի է հետեւեալ իր սիրելի ազգայինը կարգապահան մեղի սովորութեաններն. որոց հետեւութեանները շատ փոփոխուող են:

Առաջ որչափ որ գովելի բան է երեսպահան բարի սովորութեանները ընդունել և ի դարձ դնել, նայնչափ արարուածի և դատարարութեան է անոնց հար և մոլի սովորութեանցը կորորէն հետեւել. և այս անխնայանութեանը, զգաւորութեանը, շատ սուղի նստել և մեծ վատանք հաստցելի է մեր ազգին: Առաջ յիշեալ կատարելութեանը շօշափելի կերպով նայն վատանքը յառաջ կը բերէ և բազում հանճարով զգուշի և ծիծաղելի կը համարուի: Այսինքն այն խեղճ անձինքը, որոնք անխնայանք և առանց ընտրութեան երեսպահան սովորութեանց բոլորովին անձնատուր ըլլալով, իրենց ընտանեաց և իրենց զուակաց ազգային պանծալի համատեղութեանը կը խորան, յընեն և անոնց վարքը ու բարքը կտրեն, աղա՛խանկան այսինքն երեսպահան սովորութեանը այսպիս կը դառնան ընդամենը:

Ահա այս օրինակ ազգակործան ընթացքը ջնջելու և անհետ ընկնու. կաշխատի արժանապատիւ տէր Խորեն վարդապետը՝ իր Աղափրանիս կոչուած կատարելութեամբ. որուն ընթերցումը շատ օգտակար կը համարուի մեր ամեն կարգի ազգայնոց:

Կը վաճառի ի Կ. Պոլիս Մեծ նոր խանին վերի դրանը կէջ փառքին մէջ Մասեան Աղաւնայն գործակալութեան սենեակը, ի գին 50 զուռուշի:

Թ. Ե. Ր. Ո. Ս. Ի. Ա.

Նաբոյեոն Պոնափարքի Իմերարարու. անալիի Ֆրանսա:

Այս պատուական աշխատասիրութեանը, այսինքն Նաբոյեոն Առաջնոյն պատմութեանը, զոր վսեմափայլ վարդապետն Յովսէփ փառան գաղղիներէն լեզուէ թուրքերէն կը թարգմանէ հայերէն գրքով, երեք գլխեր բաժնուած է. և ամեն մէկ գլխի մէջ հատոր ունի: Իւրաքանչիւր հատորը 250—300 երես լրացուցեալ է և ճաշկատը՝ նոյն պատմութեան վերաբերեալ մէկ մէկ զեղեցիկ պատկեր գրուած է:

Երկրորդ գլխին երրորդ հատորը այս օրերս ի լոյս ընծայուեցաւ ի Կ. Պոլիս Միւսէնտիսեան Յովսէփեան աղաւնայն տղարանը պատուական թղթով և խիստ մաքուր տպագրութեամբ, ու ճակատը ունենալով Մարիա—Լուիզա կայսրուհեայն կենդանագիրքը:

Ամբողջ երեք գլխին հրատարակումը շատ ծախսեց կարօտ ըլլալով, եթէ ընթերցանէր ազգայնոց կողմանէ ձեռնառութեան նպատակու ըստ բաւականին գնայ առնուելու ըլլայ, մնացեալ հատորներն ևս բանի մը ամբողջ մէջ հետգնեալ ի լոյս պիտի ընծայուի, և իւրաքանչիւր հատորին գինը 50 էն մինչև 40 զուռուշ պիտի ըլլայ:

Այս վեցերորդ հատորին մէջ, այսինքն երկրորդ գլխին երրորդ հատորին մէջ կը պատմուին Սարմիայի և

Աւտորիայի պատերազմները, Անվերսի, Բաթիլոյնայի, Լայփնի և Վալիքամի ճակատամարտութեանները, Նաբոյեոնի ամենամեծ խնդիր, Հոռոմի զեղքերը, Ռուսիայի գէմ պատերազմին պատրաստութեանները և ուրիշ զանազան երեւելի զեղքեր:

Այս վեցերորդ հատորին գինը 40 զուռուշ է և կը վաճառուի Մեծմուսը Հալապիսի գրատեսեակը ի Մեծ նոր խանը և Պոլսի գլխաւոր գրատեսեակայ խանութները:

Արդոյ խմբագիր,

Հետագայ տողերը բարեհաճէք ձեր լրագրին միջոցաւ հրատարակելու:

Մեքսիկոյեան Վարձարանի Թանգարանը քննելով՝ ցանկէն շատ զբեր պակաս գտանք: Անոր բարեկարգ և յառաջագէմ ընթացքին համար կը ծանուցանեմք Օմիւսիոյ բարեմիտ հասարակութեանը որ 1845ին հրդեհէն ի վեր ցիրուցան եղած և թէ այն միջոցէն ետեւ նոյն Թանգարանէն կարգացուցուած համար փոխ առնուած զբերը, որն քով որ կը գըտնուի, բարեհաճի վերադարձնել, ինչպէս որ քանի մը ափսէ հեռէ շատերը ձեռքերնին դանդաղ գիրքերը բերին յանձնեցին:

Թանգարանի զբերուն հարկաւորութեան ունեցողը՝ կընայ ամեն օր առաւօտուն ժամը 8 էն 10 և կէս օրէն ետքը ժամը 4 էն մինչ 6 թանգարանը դալ և իր ուղած գիրքը խնդրել և հոն կարդալ:

Օմիւսիոյ, 14 Մայիս 1862:

Անգամ Ռուսիական Խորհրդոյ Պ. Գ. Պալապալեան, Ատենապետ. Սեփան Զ. Տեփեան, Ատենագիրք. Սեփան Ս. Շարափապետ. Մանուկ Խալիպեան:

Արշալուս 673 Թուով ծանուցինք յարգոյ հասարակութեանը թէ Կալիպալեան մէջ Լեւոնյան ասէր անուամբ քաղաքական և բանասիրական տառնորէս լրագիր մի սկսաւ հրատարակուիլ վրձագրութեամբ:

Յիշեալ պատուական լրագրին վերադառնալ յարգոյ պարան (շղիւղ արն տէր Յարոն Թիւնեան, իւր նամակուն որ ի 8 Վարկի, կը խնդրէ ի մէնջ որ յանձնառու ըլլամք գործակալութեան Լեւոնյան քաղաքին Խալիպեան մէջ և անոր բաժանորդ գրուիլ փափաքողաց խնդիրը կատարեմք:

Առաջ, ըստ բաղձանաց յիշեալ բարեկամին մերոյ, անոր առաջարկութեանը սիրով ընդունեցանք, և կը յորդորեմք քաղաքիս և Կ. Պոլսոյ ազգասէր և ուսումնասէր անձինքը որ իրենց բաժանորդագրութեամբը բարահաճին նպատակաւորութեանը և քաջալեր ըլլալու Կալիպալեանի հայերէն նորածին լրագրին, որ Հեղինատանի մեր սիրելի ազգայնոց բարեբաղդ և զգաւոր կացութեանը հաղորդելով մեզ միշտ, ոչ սակաւ օգտակար ծառայութեան պիտի մատուցանէ ընդ հանուր Հայոց ազգիս:

Լեւոնյան լրագրին վեցամեայ արժեքն 12 Բոնքանիոյ ուսփի է, այսինքն 24 շըլին:

ԱՂԱՅՍԱՍԻՐԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ի լրշալ խմբագիրը անցեալ շաբթու յանձնեց ի ձեռս Աղապատարաց ընկերութեան քաղաքիս 9 լիւս սթէրլին, 13 շըլին և 9 բէնս ի կողմանէ սրբակոն և երեւելի հայկազուն եկեղեցականի միոյ բնակելոյ ի Կալիպալեան:

Այս Աստուածահաճոյ ողորմութեանը, որ պարզ և ողին ազգասիրական ազնիւ փայլմանցը անժխտելի ապացոյցն է, մեծ քաջալերութեան պատճառեց յիշեալ նորահաստատ ընկերութեանը. որ Ամենաբարձր շնորհիւ և տնայնաց ու անձար հիւանդաց ջերմանդ օրհնութեամբը օրըստօրէ ամենայն յաջողութեամբ և բարեկարգութեամբ յառաջանալու վերայ է:

Աղապատարաց ընկերութեան մինչև յայսօր ծագումը գրամը՝ 13.669 զուռուշ կը հասնի:

Պրուսայէն Մայիս 20 ամսաթուով կը գրեն: Մեր նոր կառավարիչ (մուծասարքի) վսեմափայլ Նէվիլ զփառան մարգափրական ջանիւք հոգ կը տանի իւր խնամքը յանձնուած նահանգին ամեն կերպ անդորրութեանը և բարօրութեանը վերայ:

Բարձրագոյն իշխա փառան՝ որ օգտափութութեան համար Պրուսա եկած էր. 20 օր այստեղ մնալէ ետեւ վերադարձաւ ի Կ. Պոլիս:

Մեքսիկոյ հունձը յաջողութեամբ յառաջ կը ընդհանրապէս կը կարծուի թէ 4—5 օրէն նոր խորակը պիտի սկսի գալ ի վաճառանոցն, Լեւոնյան տարի շերամի հունտի նուազութեանը և սղութեանը շըլար, (վառողի մինչև 16 զուռուշի վաճառեցաւ տրամը, օսմանեան լիւան 120 զուռուշի վաճառելով) անշուշտ մեքսիկոյ հունձը ամենաաւտ պիտի ըլլար:

Վրմեաց հունձը այս տարի քիչ մը նուազ կը ընդհանրապէս անձրեւ չեկաւ:

Մեր քաղաքի ստիկանութեան վարչակի գըլուս (գօճա Վրայ ըսուած) մեծահաճախ հաճի Իդրահիմ աղան՝ զարձեալ ստիկանութեան գըլուս կարգեցաւ:

Արշալուս մէջ հրատարակած էրք օգոստոսիա Սուլթանին մարգափրութեանները զորս ի գործ գրաւ Պրուսա եկած ժամանակը ի Խորին Վեհահափառութեանը հաճեցաւ քաղաքիս հայազգի երեւելիներէն Լալիւսեան Սահակ աղային գափուծիւղաշիւթեան ստիկանը շնորհելու և Տէրվիշեան Ղուկաս աղային, նմանապէս Լալիւշէհիւրեան Յօհաննէս աղային Մեծիփէ կարգին շնորհելու շնորհելու:

Պերութեն Մայիս 18 ամսաթուով կը գրեն:

Նորիքը ընդհանրապէս հանդարտութեան մէջ կը գտնուի: Ստոյգ է որ երբեմն երբեմն փոքրիկ անկարգութեաններ կը պատահին: Բայց տեղական կառավարութեանը կը փութայ անմիջապէս ամեն հնարաւոր միջոցները ի գործ դնելով բարեկարգութեանը վերահաստատելու:

Մանուանդ վսեմափայլ Վապուլի էֆէնտիին Նորիք հանելէ ի վեր, խաղաղասիրութեան և հաշտութեան ոգին օր ըստ օր կը տարածուի այս երկրին մէջ. քանզի յիշեալ կայսերական գործակալը, որուն մարգափրական բարեխնամ գեղացեանքը յայտնի է, ամեն ջանք ի գործ կը դնէ եղբայրսիրութեանը հաստատելու մահմէտականաց, Տիւրքիներուն և քրիստոնէից մէջ, որոնք հաւատար կրամք Բարձրագոյն Ղրան հպատակներն են:

Նոյնաշէնը վսեմափայլ Վապուլի էֆէնտին 2 միլիոն 500 հազար ֆրանք ընկալաւ Մեքսիկոյ Նիքիթիւլ ընկերութեան մէկ շոգենաւովը: Այս գումարը՝ օսմանեան կառավարութեան մօտեցաւ Նիքիթիւլ մէջ ըրած փոխառութեանէն կուգայ և յիշեալ գրամով Վապուլի քրիստոնէից վստուց փոխարէնը պիտի վճարուի:

Իրանանու մէջ ևս հանդարտութեանը օր ըստ օր կը հաստատուի, և հայկազուն Տաւութ փառան, իւր խոհմեկառավարութեամբը՝ կարող եղաւ յիշեալ լեւին թէ քրիստոնէոյ և թէ Տիւրքիւ բնակաց համակրութեանը ձեռք բերու, որչափ որ կարելի է:

Նահանգիս կառավարիչ վսեմափայլ Վապուլի լի Վեհա փառան պատուական նոր կարգադրութեան մի ըրած ստիկանութեան պահապան զինուորաց մէջ քրիստոնէական ևս ընդունելով, ըսելէ որ յետ այսորիկ քրիստոնէայ զապթիւներ ևս պիտի ըլլան Պերութի մէջ:

Բարձրագոյն իշխան իշխանը՝ Նորեաց մէջ ըրած իւր ճանապարհորդութեանը իբրեւ յիշատակ, հաճեցաւ ագամանդեայ մեծագին մատանի մի շնորհելու վսեմափայլ Վապուլի էֆէնտին, նմանօրինակ մատանի մը ևս Վապուլի լի Վեհա փառային, և ուրիշ անանակաւ մատանի մի շալիլ Հուրի քրիստոնէայ Վրայ գրագէտին, որ Պերութի մէջ քանի մը տարիէ ի վեր հրատարակեալ արդարէն լրագրին խմբագիրն է:

Բաց յայտնանէ, լրուսազէմի կառավարիչ Սիւրէյա փառան աղամանդներով զարդարուած թղթախոտոյ տուփ մի ընկալաւ ի Նորին արքայ յաղուն Բարձրութեանէն:

Կը ըստուցուի միշտ թէ անգղիացի ընկերութի մի կազմուելու վրայ է, որ միտք ունի երկաթուղի մի շինելու Հալէպէն մինչև մերձակայ Տուրքիէնայ քաղաք մի:

— Մաղլում փաշան, որ Սուլթանին սենեկապետ
է բարձրադոյն ժողովոյն անդամէր, անցեալ կի
բախի զիշերը մնաւ 'ի հասակի 55 ամաց :

Նոր Գրասենեակն է Մեծ Նոր—խանի վերի դրանը
քովի բարուկիր սենեակը՝ ճամբուն վրայ :

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՈՒՄՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ